

Izlaganje sa znanstvenog skupa

UDK: 323.15(4-12)
341.234(4-12)

Modeli i mehanizmi zaštite etničkih manjina u Jugoistočnoj Europi*

RUŽICA JAKEŠEVIĆ**

Sažetak

Činjenica da broj etničkih skupina znatno nadmašuje broj danas postojećih država te da svaka etnička zajednica ne može imati vlastitu državu, ukazuje na potrebu izgradnje sustava međunarodne zaštite manjina. Ono temeljno što neotuđivo pripada svakome čovjeku samom činjenicom njegovoga postojanja danas poznajemo pod općim pojmom 'ljudska prava', koja su kroz povijest evoluirala do stupnja u kojemu su uobličena u temeljnim međunarodnim dokumentima. U suvremenom svijetu dijelom općih ljudskih prava smatraju se i prava etničkih (nacionalnih, jezičnih, kulturnih, vjerskih) manjina. Bez obzira na opći konsenzus da su manjinska prava sastavni dio ljudskih prava, problem priznavanja prava pripadnika manjina na specifičnu zaštitu, kako bi uistinu bili jednaki, nije jednako regulirano u različitim državama. Stoga se može govoriti o različitim modelima zaštite pripadnika etničkih (nacionalnih, jezičnih, kulturnih, vjerskih) manjina u pojedinim državama.

Ključne riječi: etničke manjine, nacionalne manjine, Jugoistočna Europa, etnički sukob, modeli zaštite etničkih/nacionalnih manjina

*

Rad je nastao u okviru znanstveno-istraživačkog projekta "Republika Hrvatska u europskoj sigurnosnoj arhitekturi" koji se realizira na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

**

Mr. sc. Ružica Jakešević, znanstvena novakinja-asistentica na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu; Lepušićeva 6; e-mail: rjakesevic@fpzg.hr

I.

Smatra se da je većina današnjih država kulturno raznolika te da je malo zemalja koje mogu tvrditi da svi njihovi građani govore istim jezikom ili da pripadaju istoj etno-nacionalnoj grupi.¹ Ova Kymlickina ilustracija sama upućuje na činjenicu da u tom skupu različitosti postoje skupine (različitog etničkog podrijetla) koje u zajednicama u kojima žive čine jedan manje broj segment društva, kojemu društvo kao manjini treba osigurati neka manjinska, uvjetno rečeno, dodatna prava. Ustvari, radi se o pravima koja korespondiraju sa pravima pripadnika većine (pravo na njegovanje vlastitog kulturnog, jezičnog, vjerskog identiteta, pravo političkog predstavljanja). Ipak, sve su učestaliji sukobi između većina i manjina vezani uz pravo na jezik, regionalnu autonomiju, političko predstavljanje, obrazovne i odgojne planove, pa čak i nacionalne simbole.

Možda je sasvim suvišno reći kako je pitanje različitih vrsta prava u različitim razdobljima razvoja društava bilo predmetom sporova društvenih grupa – s jedne strane, pripadnika grupe koji ta prava traže, i s druge strane, pripadnika grupe koji ta prava daju, priznaju, potvrđuju ili 'udjeljuju'. Ono temeljno što neotuđivo pripada svakome čovjeku samom činjenicom njegovoga postojanja danas poznajemo pod općim pojmom 'ljudska prava', koja su kroz povijest evoluirala do stupnja u kojemu su danas uobličena u temeljnim međunarodnim dokumentima. U današnjem suvremenom svijetu dijelom općih ljudskih prava smatraju se i prava etničkih (nacionalnih, jezičnih, kulturnih, vjerskih) manjina. Međutim, put koji su društva, slikovito rečeno, morala prijeći kako bi se postigao taj jedan opći konsenzus, nije bio nimalo kratak niti lagan. Činjenica da broj etničkih skupina znatno nadmašuje broj danas postojećih država, te da svaka etnička zajednica ne može imati vlastitu državu ukazuje na potrebu izgradnje sustava međunarodne zaštite manjina.

II.

Danas manjinska prava određuju ponajprije međunarodno-pravni dokumenti (ugovori, konvencije, povelje) te ustavi i zakonodavstvo pojedinih država, a uz to valja spomenuti i ulogu političkih, pravno neobvezujućih dokumenata (kao što su deklaracije, rezolucije), koji utvrđuju i grade načela, koncepte i standarde manjinske zaštite, koji bi kao pravila običajnoga međunarodnog prava mogli postati obvezujućima. Neke države zaključuju i bilateralne ugovore o međusobnoj zaštiti etničkih manjina. Ipak, u većini slučajeva ostvarivanje manjinskih prava i zaštite još uvijek ovisi o političkoj volji poje-

1

Kymlicka, Will, *Multikulturalno građanstvo – liberalna teorija manjinskih prava*, Centar za multikulturalnost, Novi Sad, 2002., str. 19.

dinih država da poštuju postojeće međunarodne i nacionalne dokumente i standarde.

Bez obzira na opći konsenzus da su manjinska prava sastavni dio ljudskih prava, problem priznavanja prava pripadnika manjina na specifičnu zaštitu, kako bi uistinu bili jednaki, nije jednako regulirano u različitim državama. Stoga se može govoriti o različitim modelima zaštite pripadnika etničkih (nacionalnih, jezičnih, kulturnih, vjerskih) manjina u pojedinim državama. Ti modeli variraju od potpunog negiranja postojanja pripadnika manjinskih zajednica u nekom društvu, preko priznavanja samo nekih manjinskih zajednica i njihovih prava, do širokog okvira kojim se regulira položaj pripadnika nacionalnih manjina.

S obzirom na sličnosti i razlike među modelima, pristupi zaštiti manjina mogu se svrstati u tri karakteristične grupe: u prvoj grupi nalaze se one države koje zastupaju model jedinstvene nacije (u Zapadnoj Europi to je Francuska, u Jugoistočnoj Europi to je, primjerice, Grčka) u kojemu nema mjesta za iskazivanje razlika s obzirom na etničko podrijetlo; u drugoj grupi su one države koje nacije koje žive na njihovom teritoriju ne dijele na manjinske i većinske, pa stoga niti ne priznaju postojanje etničkih manjina, a razlike među pripadnicima različitih etničkih skupina izražavaju se putem prava na upotrebu materinjeg jezika (primjerice Finska, a u Jugoistočnoj Europi Turska); treću grupu čine one države koje priznaju kategoriju etničkih/nacionalnih manjina, te u skladu s tim razvijaju različite oblike njihove zaštite, koja im se jamči kako ustavom, tako i brojnim zakonima koji se donose u okviru nacionalnog zakonodavstva.² Svi ti modeli koji se razvijaju u državama koje pripadaju u treću skupinu nisu jedinstveni, a svaki se razvijao u skladu sa: unutarnjim potrebama, pritiscima različitih društvenih skupina, pritiscima koji su dolazili iz međunarodnog okruženja, zahtjevima međunarodnih organizacija koje su odgovarajuću zaštitu manjina postavile kao uvjet pristupanja u njihovo članstvo (primjerice, EU, NATO). Treći model najkarakterističniji je za tranzicijske države, budući se zaštita kulturnog, vjerskog, jezičnog i nacionalnog identiteta postavljala kao uvjet koji je u pojedinim fazama približavanja euroatlantskim integracijama trebao biti zadovoljen.³ U sklopu normalizacije odnosa među državama koje su imale iskustvo međusobnog ratovanja, potpisivani su i bilateralni sporazumi o međusobnoj zaštiti manjina (primjerice, Republika Hrvatska i tadašnja Republika Jugoslavija). U skladu s navedenim, ovaj model jest i najčešći na prostoru Jugoistočne Europe, budući tu regiju velikim dijelom čine tranzicijske države (ne računajući Grčku i Tursku) ili države koje su nedavno završile proces tranzicije i postale članica-

2

Više o tome vidi u: Tatalović, S., Jakešević, R., Euroatlantske integracije i zaštita manjinskih identiteta – hrvatsko iskustvo, u: Mitrović, Ij., Zaharijevski, D., Gavrilović, D. (ur.), *Identiteti i kultura mira u procesima globalizacije i regionalizacije Balkana*, Centar za sociološka istraživanja, Filozofski fakultet, Niš, 2007., str. 59-69.

3

Ibid.

ma Europske Unije i NATO-a. Budući da je ovaj model najpogodniji za ostvarivanje široke palete manjinskih prava, važno je istaknuti kako dio te palete čine i prava na političko predstavljanje te sudjelovanje u procesima odlučivanja na svim razinama (zastupljenost u predstavničkim tijelima, razmjerno sudjelovanje u tijelima vlasti). Međutim, potrebno je naglasiti da u velikom broju slučajeva postoji nesrazmjer između deklariranog modela i definiranog zakonskog okvira, s jedne strane, te provedbe, s druge strane.

Ove postavke moguće je primijeniti na prostor Jugoistočne Europe, europske regije koju, prema različitim definicijama i različitim kriterijima, čini mozaik jedanaest država, čijem 'šarenilu' pridonose brojne različitosti: nacionalne, kulturne, vjerske, jezične, a opet, s toliko međusobnih sličnosti, koje se primjerice ne mogu potvrditi i na slučaju Zapadne Europe, kao što su to sličnosti u mentalitetima ili običajima. Ono što je zanimljivo u slučaju Jugoistočne Europe jest 'sindrom' pokušaja bijega nekih država iz ove regije,⁴ budući se taj prostor uvelike poklapa s prostorom Balkana, pojmom koji sa sobom iz raznih razloga nosi negativne konotacije, s pravom ili ne, ovisi o tumačenjima. Takvom poimanju sigurno su pridonijela događanja iz posljednjega desetljeća 20. stoljeća, ali i ona tijekom cijeloga proteklog stoljeća.

Upravo tijekom tog razdoblja pitanje poštivanja prava manjina postalo je vrlo važno u europskim razmjerima, kada je val demokratizacije i tranzicije preplavio države koje su do tada bile dijelom jednog drugog sustava – onog socijalističkog. To se odnosi i na države Jugoistočne Europe (s izuzetkom Grčke i Turske). Jedan od problema bili su i bitno različiti standardi u zaštiti manjina koji su se primjenjivali u pojedinim državama. U tome procesu važnu su ulogu imale međunarodne organizacije, koje su različitim mehanizmima nastojale uspostaviti zajedničke kriterije zaštite manjinskih prava, uobličениh u vidu deklaracija, konvencija, dokumenata. Zbog njihove uglavnom neobvezujuće prirode, pojavila se i selektivnost u njihovoj primjeni, pa stoga postoje države koje su najveći broj dokumenata OEES-a, Vijeća Europe, Europske Unije potpisale i implementirale, dok druge to isto odbijaju (primjerice Turska ili Grčka). Primjereno rješavanje pitanja položaja etničkih manjina postalo je mjerilom stupnja demokratičnosti tranzicijskih država.⁵ Primjerice, kad je Badinterova komisija ustanovila da se nekadašnja jugoslavenska federacija (SFRJ) raspala, zaštitu nacionalnih manjina odredila je kao jedan od uvjeta za demokraciju (i/ili uspješnu demokratizaciju) u suvremenim etnički pluralnim društvima i ujedno kao preduvjet za međunarodno priznanje novih država i kriterij za njihovo uključivanje u europske integracijske procese.⁶ Danas se ta polazišta u Europi većinom smatraju temeljnim načelima za zaštitu etničkih manjina. Devedesete godine prošlog stoljeća su važna pri-

⁴ Više o tome vidi u: Vukadinović, R., *Sigurnost na jugoistoku Europe*, Interland, Varaždin, 1999., str. 1-7.

⁵ Više o tome vidjeti u: Tatalović, S., *Nacionalne manjine u Hrvatskoj*, STINA, Split, 2005.

⁶ Andrassy, Juraj, Bakotić, Boris, Vukas, Budsilav, *Međunarodno pravo I*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 77-78.

jelomnica u povijesnom razvoju europske zaštite manjina. *Okvirna konvencija o zaštiti nacionalnih manjina* (1994.) i *Europska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima* (1992.), koje su usvojene u okviru Vijeća Europe, postale su prvima pravno obvezujućim međunarodno-pravnim dokumentima o zaštiti manjina.

Uspostavljanje odgovarajućih modela zaštite etničkih manjina bilo je potrebno kako bi se spriječili sukobi u društvu utemeljeni na etničkim osnovama ili kako bi se izbjegli novi sukobi, koji su se već bili dogodili unutar i među državama bivše Jugoslavije. Bilo je potrebno i sanirati posljedice ratova koji su pokidali veze među različitim etničkim skupinama i povećali etničku distancu među njima.⁷ Postoje mnoga objašnjenja raspada Jugoslavije: s jedne strane, ona koja razloge vide u unutarnjim (suprotnim) interesima rivalskih etno-nacionalnih grupa, a s druge, ona koja se temelje na ekonomskim teorijama.⁸

Ono što je osim političke nespremnosti u početnim godinama postojanja novih država pridonosilo sporosti usvajanja odgovarajućih modela zaštite etničkih manjina bilo je upravo nepovjerenje prema određenim etničkim skupinama kao rezultat strašnih ratova sa ogromnim brojem žrtava na ovim prostorima. Također, bilo je potrebno definirati položaj onih manjina koje su taj status u pojedinim državama stekle tek tijekom devedesetih godina, uslijed raspada višenacionalnih federacija i formiranja samostalnih država (slučaj bivše Jugoslavije).

Naime, budući se na najočitiji način pokazalo kako su etničke napetosti nakon kraja bipolarne podjele svijeta postale jedan od najčešćih uzroka ratova i na vidjelo izašao njihov sigurnosni značaj, regija Jugoistočne Europe u tom je smislu bila vrlo plodno tlo koje na takav razvoj događaja nije bilo imuno, te je regija postala najveće europsko krizno žarište, čije se posljedice osjećaju još i danas. Kada je međunarodna zajednica uvidjela opasnosti koje iz navedenih izvora mogu ugroziti sigurnost različitih društava, međunarodne, a pogotovo europske organizacije počele su poduzimati odgovarajuće mjere.⁹ Ne samo devedesete godine, nego cijelo 20. stoljeće bilo je ispunjeno brojnim ratovima koji su većinom bili potaknuti etničkim suprotnostima. Milijunske žrtve i velika stradanja nametnuli su pitanja sigurnosti kao prioritet za stabilnost država i pojedinih regija. U tom kontekstu postavlja se i pitanje kako

7

Opširnije o tome vidjeti u: Stjepanović-Zaharijevski, D., *Etnička distanca, izolacionizam i ksenofobičnost kao faktori ugrožavanja sigurnosti i usporavanja europskih integracija*, u: Tatalović, S. (ur.), *Etničke manjine i sigurnost u procesima globalizacije*, Politička kultura, Zagreb, 2007., str. 171-189.

8

Blitz, B. K., *War and Change*, u: Blitz, Brad K. (ed.), *War and Change in the Balkans – Nationalism, Conflict and Cooperation*, Cambridge University Press, Cambridge/New York, 2006., str. 1.

9

U okviru OESS-a, kao međunarodne organizacije, na sastanku Vijeća u Stockholmu u prosincu 1992. godine osnovano je Visoko povjerenstvo za nacionalne manjine (*High Commissioner for National Minorities – HCNM*). Od tada se prvi puta problem etničkih manjina promatra u okviru područja sigurnosti, a ne u okviru ljudskih prava. Prema: Tatalović, S., *Etnički sukobi i europska sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2003., str. 52.

osigurati individualna i kolektivna etnička prava, a da ona ne budu izvor napetosti i sukoba. Odgovor na ovo pitanje traži podrobna istraživanja i vjerovatno bi bio specifičan za svaku regiju.¹⁰

Kada je riječ o Jugoistočnoj Europi, potrebno je istaknuti kako najveći broj etničkih problema još nije potpuno riješen, te kao takvi predstavljaju prijetnju regionalnoj, ali i europskoj sigurnosti uopće. Nacionalna i manjinska pitanja i dalje imaju utjecaj na glavne društvene tokove te sigurnost. Položaj etničkih manjina može u određenim uvjetima pridonositi stabilnosti država i predstavljati "most" za povezivanje zemalja i naroda u Jugoistočnoj Europi, ali postoji i opasnost koja se ogleda u utjecaju položaja etničkih manjina na destabilizaciju pojedinih država i regionalne sigurnosti. Zbog toga je bitno spoznati značaj položaja etničkih manjina u zemljama Jugoistočne Europe za ukupni razvoj i za stanje regionalne sigurnosti. To je pretpostavka da bi se uvidjela potreba boljeg i cjelovitijeg reguliranja prava etničkih manjina u međunarodnom pravu, jer se ostvarivanje njihovih prava kao univerzalnih ljudskih prava tiče i regije, a ne samo pojedinih država.

Budući gotovo sve države regije postavljaju pitanje sigurnosti kao najviši cilj, ne iznenađuje i težnja gotovo svih ovih država da što prije postanu punopravne članice EU i NATO-a. U tim procesima etničke manjine postaju važne, a njihov položaj je pokazatelj demokratičnosti neke države s utjecajem na integracijske procese. Zbog toga su mnoge države u Jugoistočnoj Europi motivirane da položaj etničkih manjina reguliraju i posebnim bilateralnim sporazumima.¹¹

III.

Jugoistočna Europa nije jednoznačno određena kod svih autora. Općenito gledano, ona je geografski i geopolitički dio koji se nalazi u dijelu i na obali. Upravo na tome prostoru nalazi se velika koncentracija država. Ujedno, taj prostor je i sjecište raznih kultura, odnosno civilizacijskih odrednica.

Geografski smještaj Jugoistočne Europe, karakterizirao ju je kao "tamponsku zonu" između Zapada i Istoka, ali i drugih europskih regija. Ona je tijekom povijesti bila poprištem interesa velikih europskih sila: Austro-ugarsko carstvo, Rusija i Otomansko carstvo, carska Njemačka, Francuska i Ujedinjeno kraljevstvo smatrale nužnim zaštititi svoje interese na ovom području.

10
Ibid.

11
Tatalović, S., Jakešević, R., Euroatlantske integracije i zaštita manjinskih identiteta – hrvatsko iskustvo, u: Mitrović, Lj., Zaharijevski, D., Gavrilović, D. (ur.), *Identiteti i kultura mira u procesima globalizacije i regionalizacije Balkana*, Centar za sociološka istraživanja, Filozofski fakultet, Niš, 2007., str. 59-69.

Zbog karakteristike Balkana kao zone nestabilnosti, odnosno "zone bačve baruta", pojam Balkan u politici često nosi negativnu konotaciju. Iz toga se izvodi pojam balkanizacije¹² kao stanje i proces teritorijalno-političke podjele u uvjetima etničke šarolikosti, teritorijalnih i graničnih sporova, te podijeljivih etnikuma. Tim pojmom označava se i stanje političke nestabilnosti, nacionalne i vjerske netrpeljivosti, odnosno stanje sveopće nesigurnosti.

Države koje se u ovome radu određuju kao dio Jugoistočne Europe jesu: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Grčka, Hrvatska, Makedonija, Rumunjska, Slovenija, Srbija i Turska.¹³

IV.

Etnički sukobi danas predstavljaju jedan od najvećih izazova regionalne i međunarodne sigurnosti.¹⁴ Kod ovih sukoba problem je i to što su oni trajni, često duboko povijesno ukorijenjeni, zbog čega se rijetko trajno rješavaju. Različitosti, a prije svega sukobi koji su njihova nužna posljedica i normalno stanje u pluralnim sredinama, shvaćeni su kao problemi koji mogu ugroziti uspješno funkcioniranje tih zajednica pa i njihov opstanak. Prema Wolffu, sukobe se treba shvatiti kako normalne pojave u društvu, koje su odraz postojanja različitih interesa, čiji se korijen nalazi u različitostima. Upravo iz toga proizlazi potreba uspostave adekvatnog sustava upravljanja onim interesima koji se uspijevaju društveno aktivirati i organizirati, koji mogu poslužiti za društvenu i političku mobilizaciju. "Općenito govoreći, termin 'sukob' opisuje situaciju u kojoj dva ili više sudionika slijede inkompatibilne, a iz njihovih pojedinačnih perspektiva, ipak, potpuno pravedne ciljeve. Etnički sukobi su posebna vrsta takvih sukoba: to su sukobi u kojima su ciljevi barem jedne strane u sukobu definirani (isključivo) u etničkim terminima, i u kojima glavna crta konfrontacije leži na etničkim razlikama. (...) Stoga, etnički sukob je vrsta grupnog sukoba u kojemu barem jedna strana sukob, njegove uzroke i način sanacije definira u skladu s postojećom ili percipiranom diskriminirajućom etničkom podjelom."¹⁵ Dakle, što god uzrok sukoba bio, barem jedna strana u sukobu svoje nezadovoljstvo izražava u etničkim terminima. Primjerice, strana u sukobu može tvrditi da je njezin različit manjinski identitet razlog zbog kojega njezini pripadnici ne mogu ostvariti svoje interese, nemaju jednaka prava i zbog kojega njezini zahtjevi nisu ispunjeni.

12

Topolović, D., *Balkanska Europa*, Zagreb, 2000., str. 146.

13

Vukadinović, R., *Sigurnost na jugoistoku Europe*, Interland, Varaždin, 1999., str. 1-7.

14

Tatalović, S., *Nacionalna i međunarodna sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2006., str. 107.

15

Wolff, S., *Ethnic Conflict, A Global Perspective*, Oxford University Press, Oxford UK, 2006., str. 2. (prijevod: R. J.)

Prema Wolffu, empirijski je vrlo lako utvrditi koji se sukob može smatrati etničkim: oni se prepoznaju na prvi pogled. Stoga navodi da bi malo tko mogao osporiti da su sukobi u Sjevernoj Irskoj, Kosovu, Cipru, Palestinsko-Izraelski sukob, genocid u Ruandi, građanski rat u Kongu, Kašmiru i Šri Lanki, na neki način etnički sukobi. To je zbog toga što se manifestiraju nasiljem a njihovi uzroci i posljedice su etničke prirode. Nasuprot primjerima nasilnih etničkih sukoba, ovaj autor navodi i primjere etničkih situacija/napetosti koji se manifestiraju na manje nasilan način i za koje se rijetko upotrebljava termin 'etnički sukob' (odnos Rusa i Estonaca u Rusiji, situacije u Kanadi, Belgiji ili Francuskoj...). Umjesto 'sukoba' koriste se termini poput: 'napetosti', 'nesuglasice', 'sporovi'.¹⁶

V.

Događaji iz bliže i dalje povijesti utjecali su na usložnjavanje etničkih odnosa u državama Jugoistočne Europe, tako da danas sve države na ovome prostoru imaju mješovitu etničku strukturu. U njih četiri, Bosni i Hercegovini, Makedoniji, Srbiji i Bugarskoj, dominantna etnička skupina čini manje od 80% populacije. Stoga se u tim zemljama može govoriti o etnički nestabilnim društvima.¹⁷ Tretman prema pripadnicima vlastitoga naroda jedne države u nekoj drugoj državi regije dugo je bio prepreka uspostavljanju regionalne suradnje. Upravo zbog toga, međunarodne organizacije poput UN-a, NATO-a, EU, OESS-a primjenjivale su različite mjere i mehanizme kako bi se etnički odnosi u državama Jugoistočne Europe razvili na temeljima međusobnog uvažavanja, poštivanja ljudskih i manjinskih prava, te poštivanja demokratskih procedura. Upravo se inzistiranje na definiranju adekvatnog okvira zaštite etničkih manjina i poštivanju manjinskih prava koristilo kao uvjet za približavanje pojedinih država euroatlantskim integracijama. Kako većina država ove regije dijeli iste integracijske težnje (cilj ulaska u EU i NATO), morale su uspostaviti i odgovarajući model zaštite etničkih manjina na svojoj teritoriji.

U nastavku teksta slijedi pregled modela zaštite etničkih manjina u državama Jugoistočne Europe.

Albanija prema popisu stanovništva iz 2001. godine ima 3.069,275 stanovnika.¹⁸ Prema podacima CIA-e,¹⁹ od ukupnog broja stanovnika 1989. go-

¹⁶

Wolff, S., *Ethnic Conflict, A Global Perspective*, Oxford University Press, Oxford UK, 2006., str. 3.

¹⁷

Tatalović, S., 'Etnički aspekti sigurnosti Jugoistoka Europe', *Politička misao*, vol. 35, broj 2/1998., str. 37.

¹⁸

Prema podacima albanskog Statističkog instituta, dostupno na: http://www.instat.gov.al/repoba/Rezultate_linqe/Tabelat_Web/Kapitulli1/tab_1.1.xls (22. 03. 2008.)

¹⁹

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/al.html> (22. 03. 2008.)

dine 95% činili su Albanci, 3% Grci i 2% ostali (Romi, Vlasi, Srbi, Makedonci i Bugari). Ovaj izvor ne navodi Crnogorce kao etničku manjinu u Albaniji, iako prema nekim izvorima postoje i podatci o Crnogorcima i Gorancima koji žive u toj zemlji. U statistici albanskog Statističkog instituta iz 2004. godine, procjene su otprilike iste, s tim da je udio manjina još i manji, svega 2% ili 64.816 stanovnika, i u tu kategoriju ubrajaju se Makedonci, Grci i Crnogorci.²⁰ Grčki izvori navode udio od čak 12% Grka u Albaniji.²¹

Albanski Ustav propisuje načelo nediskriminacije na osnovi spola, rase, vjere, etničke pripadnosti, jezika, političkog, vjerskog ili filozofskog uvjerenja...²² Također, pripadnicima etničkih manjina jamči se jednakost pred zakonom, sva ljudska prava i slobode, pravo na izražavanje etničke, kulturne, vjerske i jezične pripadnosti, pravo na korištenje i obrazovanje na materinjem jeziku, kao i pravo udruživanja radi zaštite vlastitih interesa i identiteta.²³ U samome Ustavu nema taksativnog nabrojanja etničkih skupina kojima je priznat manjinski status u Albaniji.

Iako je Vlada Albanije u današnje vrijeme priznala status svih manjina, jedino su grčka i makedonska manjina dobile određena prava, ali općenito ljudska prava u Albaniji nisu na dostatnoj razini.²⁴ Godine 1995. Albanija je usvojila i Okvirnu konvenciju o pravima nacionalnih manjina, koja je ratificirana 1999. godine. Danas albanske vlasti smatraju kako zaštita nacionalnih manjina može poslužiti kao veza za izgradnju prijateljskih veza sa susjednim državama, kao i brže približavanje euroatlantskim integracijama.²⁵

Jedan od glavnih suvremenih problema jest broj pripadnika grčke i makedonske manjine u Albaniji: službene albanske i grčke statistike su vrlo različite, pa se kreću od brojke od oko četrdeset pa sve do četiri stotine tisuća. U pogledu makedonske nacionalne manjine postoje dvije vrste sporova: s jedne strane, sporan je broj njezinih pripadnika, a s druge, bugarski izvori tvrde da oni nisu Makedonci nego Bugari. Iako je točan broj nepoznat, neutralni izvori tvrde da ih između 10.000 i 20.000 živi na prostoru Albanije.²⁶

20

Prema podacima albanskog Statističkog instituta, dostupno na: http://www.instat.gov.al/repora/Core_Document_Anglisht (22. 03. 2008.)

21

Poulton, Hugh, *The Balkans – Minorities and States in Conflict*, Minority Rights Group, 1994., str. 195.

22

Članak 18. Ustava Republike Albanije; dostupno na: <http://www.parlament.al/eng/dokumenti.asp?id=1117&kujam=Constitution> (22. 03. 2008.)

23

Ibid., Članak 20.

24

Human Rights Overview/Albania; dostupno na: <http://hrw.org/english/docs/2003/12/31/albani7270.htm>

25

http://www.mfa.gov.al/english/pdf_files/Initial%20CCPR%20report%20of%20the%20Republic%20of%20Albania.pdf (22. 03. 2008.)

26

Poulton, Hugh, *The Balkans – Minorities and States in Conflict*, Minority Rights Group, 1994., str. 201.

Bosna i Hercegovina Daytonskim je sporazumom ostala jedinstvena država tri konstitutivna naroda koja žive u dva entiteta – Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj – međutim, time etnički problemi nisu definitivno riješeni. Posljednji popis stanovništva u Bosni i Hercegovini proveden je 1991. godine i prema njemu etnički sastav stanovništva je sljedeći: Bošnjaci 43,7%, Srbi 31,4% i Hrvati 17,3%. Ostalih 7,6% čine pripadnici nacionalnih manjina. Jedna od relevantnih posljedica rata u Bosni i Hercegovini je položaj etničkih manjina. No, ovaj problem ima dvije dimenzije. Prva dimenzija odnosi se na pripadnike triju konstitutivnih naroda, dakle, pripadnika Bošnjaka, Hrvata i Srba u dijelovima Bosne i Hercegovine u kojima oni čine manjinski dio stanovništva. Naime, preambulom Daytonskog ustava Hrvati, Bošnjaci i Srbi određuju se kao konstitutivni narodi u Bosni i Hercegovini. Ustavima entiteta konstitutivnost je bila reducirana na razinu entiteta. Ta je činjenica svaki od triju naroda dijelila na dvije zasebne skupine – većinsku, koja živi na području entiteta u kojem uživa poziciju konstituenta i manjinsku skupinu koja živi na području drugog entiteta i kojoj je to ustavno pravo uskraćeno.²⁷ Ta skupina unutar svakog naroda nije imala ni onu razinu ustavne zaštite koja je osigurana tradicionalnim nacionalnim manjinama. Odlukama Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, kojima se ustavi entiteta u tom dijelu proglašavaju neusklađenima s Ustavom Bosne i Hercegovine, i kojom se konstitutivnost proširuje na prostor čitave države, uklonjena je ustavno-pravna prepreka nejednakosti.²⁸ Druga dimenzija problema odnosi se na položaj tradicionalno shvaćenih nacionalnih manjina. Jedna od bitnih posljedica rata je činjenica da su etničke manjine u lošijem položaju danas negoli prije rata. Zamjećuje se posebno loš položaj i stanje prava nekih etničkih manjina: Ukrajinaca, Roma, Albanaca, Židova, Crnogoraca, Makedonaca, Slovenaca i Slovaka. Loš položaj naročito je izražen u slučaju romske etničke manjine. Zbog demokratske legitimacije, a manje zbog sigurnosnih razloga, Bosna i Hercegovina detaljno je regulirala položaj etničkih manjina. U tome kontekstu, Bosna i Hercegovina je još 2000. godine ratificirala i Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina, koja se prihvaća kao sastavni dio Ustava Bosne i Hercegovine. Prema prvom izvješću o provođenju Okvirne konvencije može se konstatirati da su zaštita nacionalnih manjina i sloboda pripadnika svih manjina sastavni dio međunarodne zaštite ljudskih prava i međunarodne suradnje Bosne i Hercegovine. Naime, pored izravne primjene međunarodnih akata o ljudskim pravima značajnu ulogu ima i Visoki predstavnik međunarodne zajednice s brojnim misijama svih relevantnih međunarodnih organizacija.²⁹

27
Kukić, S., Položaj nacionalnih i vjerskih manjina u Bosni i Hercegovini, *Politička misao*, vol. 37, br. 3/2000., str. 123.

28
Miličević, N., Politička participacija nacionalnih manjina kao faktor sigurnosti u procesu globalizacije (s posebnim osvrtom na stanje u Bosni i Hercegovini), u: Tatalović, S. (ur.), *Etničke manjine i sigurnost u procesima globalizacije*, Politička kultura, Zagreb, 2007., str. 142-162.

29
Pored Visokog predstavnika u tome cilju djeluju Dom za ljudska prava i Ombudsman Bosne i Hercegovine, Ustavni sud Sud Bosne i Hercegovine.

Status pripadnika nacionalnih manjina uređen je i Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina.³⁰ Osnovne odredbe Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina su: sudjelovanje pripadnika nacionalnih manjina u tijelima vlasti, uporaba znakova i simbola, uporaba vlastitog jezika, pravo na obrazovanje, informiranje, kulturna i ekonomsko-socijalna prava.

Novina u organizaciji državne strukture koju predviđa ovaj Zakon je i osnivanje Savjeta nacionalnih manjina Bosne i Hercegovine pri Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, u koji bi trebao ući po jedan predstavnik svake priznate nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini. S obzirom da Bosna i Hercegovina priznaje 17 manjinskih zajednica, od kojih 15 imaju države matičnih naroda, izuzetno je zainteresirana za sklapanje bilateralnih i multilateralnih ugovora s drugim državama o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina.

Bugarska u svome Ustavu, usvojenom u srpnju 1991. godine, ne spominje manjine, ali su u njega ugrađene odredbe o pravu na učenje i korištenje materinjeg jezika za one građane čiji materinji jezik nije bugarski. Također, Ustavom je zabranjena asimilacija koja se u prethodnom razdoblju (a pogotovo sedamdesetih i osamdesetih) uvelike koristila, i to u vidu nasilne zamjene imena 'dopuštenim' bugarskim imenima i protjerivanja i zatvaranja onih koji su se tome opirali. Bugarska je danas potpisnica Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina (potpisana 1997. godine, ratificirana 1999.), što svjedoči o ogromnom pomaku u tretmanu manjina koji je Bugarska učinila u cilju normalizacije unutarnjih odnosa i ispunjenja svojih vanjskopolitičkih ciljeva. Različiti izvori navode u određenoj mjeri različite podatke o broju pripadnika manjina u Bugarskoj, ovisno o vremenu objave izdanja te o vremenu na koje se referiraju. Prema jednim, procjenjuje se da pripadnika manjina ima oko 1,8 milijuna: više od 800.000 Turaka, oko 300.000 Roma, daleko manji broj Rusa, Armenaca, Vlaha, Arapa, Grka i drugih.³¹ Prema Poultonu, pak, koji se referira na razdoblje prije masovnog egzodusa Turaka 1989/1990., broj pripadnika turske manjine kretao se oko 900.000 ili čak 1,5 milijuna, a broj Roma oko 550.000.³² Prema popisu stanovništva iz 1992. godine u Bugarskoj je živjelo 8,487,317 stanovnika, od toga: 85,67% Bugara, 9,43% Turaka, 3,69% Roma, 0,20% Rusa, 0,16% Armenaca, 0,06% Vlaha, 1,06% Karakačana, 0,06% Grka, 0,05% Tatara, 0,04% Židova, 1,04% Albanaca, 0,03% Rumunja, te 0,35% ostalih.³³

30

Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, usvojen 1. travnja 2003. godine.

31

Obradović, Ž. V., *Manjine na Balkanu*, Čigoja štampa, Beograd, 2002., str. 87.

32

Poulton, H., *The Balkans, minorities and states in conflict*, Minority Rights Group, London, 1994., str. 105.

33

Statistički godišnik, Sofija, 1993.

Izbjegavanju eskalacije etničkog sukoba u Bugarskoj na početku demokratske tranzicije doprinijele su određene zakonodavne odluke: novi Ustav (1991.), usvajanje međunarodnih i europskih konvencija (1992.), a naročito Okvirne konvencije o zaštiti nacionalnih manjina (1999.). Međutim, najznačajnije zakonodavno dostignuće jest Zakon protiv diskriminacije (2003.). Bugarski model rješavanja etničkih odnosa može se definirati kao proces transformacije stanja etničkih antagonizama u demokratski politički proces.³⁴

Zakonodavno rješenje, premda daleko od toga da je bez problema i potpuno, samo po sebi osigurava dovoljno mogućnosti za integraciju etničkih manjina i njihovo odgovarajuće izražavanje. Osnovni problem je primjena zakonskih normi u praksi.

Postizanje konsenzusa o pojmu građanske nacije našlo je svoj izraz u Ustavu, time što niti jedna etnička zajednica nije proglašena konstitutivnom.³⁵ U bugarskoj društvenoj praksi ideja zajedničkog pripadanja različitih etničkih zajednica istoj građanskoj naciji izražavala se kroz odbijanje korištenja termina "nacionalne manjine". Motiv se sastojao u tome da definicija "nacionalnih manjina" otvara vrata tumačenju da etničke manjine pripadaju drugog naciji, a ne bugarskoj građanskoj naciji. Zbog toga se koristi samo pojam "etničke manjine" u Ustavu i cjelokupnom zakonodavstvu zemlje. Kada se u njima govori o "etničkim skupinama", "etničkoj pripadnosti", "etničkim manjinama", "etničkom porijeklu", zakonodavstvo jamči pravo na identitet. Međutim, pojam "nacionalne manjine" nije u potpunosti izostao iz bugarskog prava. Prema Ustavu, članku 5, stavku 4: "međunarodni ugovori ratificirani u skladu s Ustavom, koji su proglašeni i primjenjuju se u Bugarskoj dio su domaćeg zakonodavstva zemlje." Oni imaju prvenstvo nad suprotstavljenim normama domaćeg zakonodavstva.³⁶

Crna Gora prema popisu stanovništva iz 2003. godine ima 620.145 stanovnika, od toga: 43,16% Crnogoraca, 31,99% Srba, 0,30% Jugoslavena, 5,03% Albanaca, 7,77% Bošnjaka, 0,04% Egipćana, 0,02% Talijana, 0,13% Makedonaca, 0,06% Mađara, 3,97% Muslimana, 0,02% Nijemaca, 0,42% Roma, 0,04% Rusa, 0,07% Slovenaca, 1,10% Hrvata, 0,35% Ostalih i 4,34% neopredijeljenih i 0,20% onih koji su se identificirali regionalnom pripadnošću.³⁷

34

Shashko, Philip, In Search of New Bulgaria's Identity, u: Blitz, Brad K., *War and change in the Balkans - Nationalism, Conflict and Cooperation*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006., str. 196.

35

Prema članku 1, stavku 2, "Cjelokupna državna moć potječe od naroda... (3) ni jedan dio naroda, politička stranka ili bilo koja druga organizacija, vladina institucija ili pojedinac ne može prisvojiti ostvarenje narodnog suvereniteta". Ustav Republike Bugarske; dostupno na: [http://www.government.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0159&n=000007&g=\(25.03.2008.\)](http://www.government.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0159&n=000007&g=(25.03.2008.))

36

Bugarska je potpisnica osnovnih međunarodnih propisa o etničkim manjinama, uključujući: Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1976.), Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1992.), Međunarodnu konvenciju za ukidanje svih oblika rasne diskriminacije (1995.), Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina (1999.) i druge.

37

Izvor: Prvi izvještaj Republike Crne Gore o provođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, 2007., <http://www.gom.cg.yu/files/1183469320.doc> (25. 03. 2008.)

Ustav Republike Crne Gore u posebnom se dijelu bavi položajem i pravima nacionalnih manjina (iako se priznate manjinske zajednice ne nabrajaju taksativno). Pripadnicima manjinskih naroda i drugih nacionalnih manjinskih zajednica jamče se prava i slobode koja mogu koristiti pojedinačno i u zajednici s drugima: izražavanje i očuvanje vlastitog etničkog, nacionalnog ili vjerskog identiteta, upotreba i isticanje nacionalnih simbola, upotreba vlastitog jezika i pisma u službenoj i privatnoj upotrebi, školovanje na vlastitom jeziku, osnivanje prosvjetnih, kulturnih i vjerskih udruženja, razmjerna zastupljenost u javnim službama, državnim i lokalnim organima, na informiranje na vlastitom jeziku, itd.³⁸ Također, zabranjena je asimilacija pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.³⁹

U crnogorskom modelu zaštite nacionalnih manjina važan je i Zakon o manjinskim pravima i slobodama.⁴⁰ Ovim zakonom predviđeno je da Vlada donosi Strategiju manjinske politike, što je Vlada i navela kao jedan od planova u 2008. godini. Zbog zaštite prava pripadnika manjinskih naroda u Crnoj Gori ustanovljen je Republički savjet za zaštitu prava pripadnika nacionalnih i etničkih grupa kojim rukovodi Predsjednik Republike, a u njegovom sastavu obavezno su zastupljeni predstavnici tri najbrojnije vjeroispovijesti u Crnoj Gori, ali ne i predstavnici svih nacionalnih i etničkih manjina.⁴¹ Današnja situacija je takva da manjinski narodi u Crnoj Gori baš i nisu zadovoljni svojim statusom. Najviše prigovora upućuju Albanci i Bošnjaci i to zbog neadekvatnog sudjelovanja u vlasti. No, stanje se posljednjih godina mijenja najbolje.

Crna Gora je nakon objave nezavisnosti prihvatila sve obveze koje proizlaze iz konvencija i sporazuma Vijeća Europe koje je potpisala i ratificirala bivša državna zajednica Srbija i Crna Gora. Punopravna članica Vijeća Europe postala je 11. svibnja, a članstvo u Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina priznato joj je 6. lipnja 2006.⁴² Izvješće Crne Gore o provođenju Ok-

38

Ustav Republike Crne Gore, članak 79.; dostupno na: <http://www.skupstina.cg.yu/files/downloads/Ustav%20CG.doc> (25. 03. 2008.)

39

Ibid., članak 80.

40

Ovim zakonom nacionalna manjina se definira kao: svaka grupa državljana Republike, brojčano manja od ostalog prevladavajućeg stanovništva, koja ima zajedničke etničke, vjerske ili jezičke karakteristike, različite od ostalog stanovništva, historijski je vezana za Republiku i motivirana je željom za iskazivanjem i očuvanjem nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičnog i vjerskog identiteta. Zakon o manjinskim pravima i slobodama Republike Crne Gore, članak 2.; dostupno na: <http://www.gom.cg.yu/files/1149160345.doc> (25. 03. 2008.)

41

Aktivnosti Savjeta odnose se na: praćenje odnosa i pojava koji su značajni za ostvarivanje i poštivanje ustavnih prava pripadnika nacionalnih i etničkih grupa; upoznavanje nadležnih organa sa zapažanjima, prijedlozima i mišljenjima u vezi sa očuvanjem i unapređivanjem prava manjina; donošenje preporuka, prijedloga i deklaracija koji se upućuju nadležnim organima i institucijama koje sudjeluju u provođenju prava nacionalnih manjina i etničkih grupa.

42

6.6.2006. je datum izjave o sukcesorskom statusu u konvencijama i protokolima Vijeća Europe kojih je potpisnica bila bivša državna zajednica Srbija i Crna Gora.

virne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina predano je godinu dana nakon što je Okvirna konvencija stupila na snagu u Crnoj Gori.

Grčka ima vrlo malo etničkih problema, budući da je s 98% (prema nekim izvorima 95%) Grka etnički najhomogenija država Jugoistočne Europe. Ostale etničke skupine, Vlasi, Turci, Pomaci, Romi, Albanci, Makedonci i ostali, vrlo su malobrojne.⁴³ Grčka ne priznaje makedonsku manjinu, a prema turskoj manjini, koja živi u Zapadnoj Trakiji, provodi represiju nizom administrativnih mjera, koje imaju za cilj njihovo iseljavanje iz zemlje. Etnički problemi koji se mogu dovesti u vezu s Grčkom jesu i oni koji se odnose na Cipar, gdje većinsko grčko stanovništvo, unatoč dugogodišnjim nastojanjima, ne može ujediniti podijeljeni otok. Takvim stanjem grčka zajednica na Cipru slabi sigurnosnu poziciju Grčke, koja je podržava, kao što manjinsku tursku zajednicu na otoku podržava Turska velikom vojnom nazočnošću.⁴⁴ Vlada manjine priznaje jedino kroz vjersku pripadnost, a ne kroz etničku i kulturnu pripadnost uz nejednako tretiranje manjina u praksi. Naime, Grčka priznaje samo jednu vjersku manjinu – grčke građane turskog podrijetla i muslimanske vjeroispovijesti – dakle, tursku manjinu. Iako nije potpisnica Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, Grčka je 1997. godine ipak potpisala Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina.⁴⁵ Grčke vlasti u modernoj Grčkoj državi, konzistentno negiraju postojanje slavenskih Makedonaca i nema službenog upućivanja prema njima kao slavenskim Grcima, dok Bugarska tvrdi kako su oni zapravo Bugari. Problem nastaje kod određivanja točnih podataka vezanih uz pripadnike nacionalnih manjina, jer podaci variraju ovisno o tome koja ih strana iznosi.

Hrvatska se često uzima kao uzor države koja je na zadovoljavajući način definirala položaj i prava nacionalnih manjina. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2001. godine, u Republici Hrvatskoj živi nešto manje od 4,5 milijuna stanovnika (točnije, 4 437 460). Njezino etnički heterogeno društvo inkorporira i značajan broj pripadnika dvadeset i dviju nacionalnih manjina, i to 331.383 ili 7,47% od ukupnog broja stanovnika.⁴⁶

Pripadnici nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj uživaju prava koja su propisana međunarodnim konvencijama i dokumentima kojih je Republika Hrvatska stranka, Ustavom, zakonima, posebno onima koji se konkretno tiču nacionalnih manjina. Točnije, radi o se o okviru kojeg čine: Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, Europska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima, Europska povelja o lokalnoj samoupravi, Ustav Repub-

43

The Southeast European Yearbook 1991., Hellenic Foundation for defence and Foreign Policy, Elia-mep, Athena, 1992., str. 313.

44

Tindemans, Leo (ur.), *Nedovršeni mir*, Hrvatski helsinški odbor, Zagreb, 1997., str. 133.

45

Obradović, Žarko V., *Manjine na Balkanu*, Čigoja štampa, Beograd, 2002., str. 89. i 296.

46

Popis stanovništva Republike Hrvatske 2001., Hrvatski zavod za statistiku, prema: Tatalović, S., *Nacionalne manjine u Hrvatskoj*, STINA, Split, 2005., str. 23.

like Hrvatske, Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, usvojen 2002. godine,⁴⁷ Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina, Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, Zakon o izboru zastupnika u Hrvatski sabor, Zakon o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Dodatni mehanizam zaštite čine bilateralni ugovori o međusobnoj zaštiti nacionalnih manjina, koje je Republika Hrvatska potpisala sa: Italijom, Mađarskom, Crnom Gorom, Srbijom i Makedonijom.

U izvorišnim osnovama hrvatskoga Ustava navodi se da je Hrvatska nacionalna država hrvatskoga naroda i država pripadnika autohtonih nacionalnih manjina: Srba, Čeha, Slovaka, Talijana, Mađara, Židova, Nijemaca, Austrijanaca, Ukrajinaca, Rusina i drugih. Dakle, od dvadeset i dvije nacionalne manjine, koliko ih u Hrvatskoj postoji, deset ih se izrijeком nabraja, dok trenutno postoji inicijativa za izmjenom Ustava u smislu navođenja i Bošnjaka u tekstu Ustava. Člankom 3. Ustava jamči se nacionalna ravnopravnost, a člankom 12. određuje se da se u pojedinim lokalnim sredinama, pored hrvatskog jezika i latiničnog pisma, mogu u službenu uporabu uvesti i jezik i pismo nacionalne manjine, sukladno uvjetima propisanim zakonom.⁴⁸ Također, posebnim člankom jamči se ravnopravnost pripadnicima svih nacionalnih manjina. Jedno od najvažnijih prava koja su nacionalnim manjinama u Hrvatskoj zajamčena jest pravo političkog predstavljanja na svim razinama, od državne (8 zastupnika u Hrvatskom saboru), do regionalnih i lokalnih jedinica vlasti. Na regionalnoj, odnosno lokalnoj razini važnu ulogu imaju vijeća i predstavnici nacionalnih manjina, institucije uvedene Ustavnim zakonom iz 2002. godine, i za koje su već održani dvojki izbori, posljednji u lipnju 2007. godine. Druga novina koju je inaugurirao Ustavni zakon jest institucija Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske, čija svrha je osigurati sudjelovanje manjina u javnom životu te rješavanje pitanja u vezi sa ostvarivanjem i zaštitom prava i sloboda nacionalnih manjina. U sklopu Vlade Republike Hrvatske djeluje Ured za nacionalne manjine, koji "obavlja stručne i druge poslove u vezi s ostvarivanjem utvrđene politike ostvarivanja ravnopravnosti nacionalnih manjina koje žive na području Republike Hrvatske, kao i njihovih prava utvrđenih Ustavom i zakonom, predlaže mjere za ostvarivanje tih prava, priprema prijedloge za osiguranje sredstava za ostvarivanje ustavnih prava pripadnika nacionalnih manjina, daje prijedloge i mišljenja za financiranje određenih potreba

47

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina definira nacionalnu manjinu, kao "skupinu hrvatskih državljana čiji su pripadnici tradicionalno nastanjeni na teritoriju Republike Hrvatske, a njeni članovi imaju etnička, jezična, kulturna i/ili vjerska obilježja različita od drugih građana i vodi ih želja za očuvanjem tih obilježja". Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, *Narodne novine*, broj 155/2002., članak 6.

48

Članak 3. i članak 12. Ustava Republike Hrvatske, u: Arlović, Mato (prir.), *Zbirka zakona Republike Hrvatske*, Narodne novine, Zagreb, 2003.

pripadnika nacionalnih manjina i njihovih udruga, te obavlja i druge poslove koje mu povjeri Vlada".⁴⁹

Današnja politička situacija u Republici Hrvatskoj povoljna je za ostvarivanje manjinskih prava. Naravno, problema u ovom području još uvijek ima, ali postoji politička volja za njihovim rješavanjem, pogotovo stoga što su u sadašnjoj i prethodnoj vladi zastupnici nacionalnih manjina koalicijski partneri vladajućoj stranci, a trenutno jedno od mjesta potpredsjednika vlade zauzima predstavnik iz redova Srpske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj.⁵⁰

Makedonija prema popisu stanovništva iz 2003. godine ima 2.022,547 stanovnika, od čega su 64.2% Makedonci, 25.2% Albanci, 2.7% Romi, 1.7% Srbi, 0.8% Bošnjaci, 0.5% Vlasi i 4.9% ostali.⁵¹

Prema Ustavu Republike Makedonije iz 1991. pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo slobodno izražavati, njegovati i razvijati svoj identitet i nacionalne posebnosti.⁵² Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo osnivati kulturne i umjetničke institucije, znanstvena i druga udruženja koja osiguravaju izražavanje, njegovanje i razvijanje identiteta nacionalnih manjina.⁵³ Sobraanje prema odredbama Ustava formira Savjet za međunacionalne odnose koji sačinjavaju predsjednik Sobraanja, koji je ujedno i predsjednik Savjeta, dva zastupnika Sobraanja, dva zastupnika koji su Makedonci, Albanci, Turci, Vlasi, Romi, te po dva člana iz redova drugih nacionalnih manjina.⁵⁴ Ustavom se dopušta da se u jedinicama lokalne samouprave u kojima pripadnici nacionalnih manjina čine većinu, ili žive u velikom broju, u službenu uporabu uvedu i jezik i pismo tih nacionalnih manjina.⁵⁵

Za Makedoniju najveći etnički i vjerski problem je položaj albanske nacionalne manjine. Makedonija je Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina potpisala 25. lipnja, ratificirala 10. travnja, a na snagu je stupila 1. veljače 1998. godine.⁵⁶ Makedonija predviđa nacionalnost u popisima, što omogućava "službeno postojanje" manjina.

49

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Vladi Republike Hrvatske, dostupno na: <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/3189.htm> (24. 09. 2008.)

50

Prof. dr. sc. Slobodan Uzelac.

51

<http://hr.wikipedia.org/wiki/Makedonija> (29. 03. 2008.)

52

Članak 7. i 19. Ustava Republike Makedonije; dostupno na: http://www.mlrc.org.mk/ZAKONI/Ustav_na_RM.htm (29. 03. 2008.)

53

Ibid., Članak 48.

54

Članak 78. Ustava Republike Makedonije; dostupno na: http://www.mlrc.org.mk/ZAKONI/Ustav_na_RM.htm (29. 03. 2008.)

55

Prema Zakonu o lokalnoj samoupravi, članku 88., većina treba iznositi preko 50%, a narod u velikom broju znači preko 20%. Zakon za lokalnata samouprava; dostupno na: <http://pbosnia.kentlaw.edu/macedonia/mlrc/z0173.html> (29. 03. 2008.)

56

Council of Europe Treaty Collection, <http://conventions.coe.int> (29. 03. 2008.)

Republika Makedonija čini značajne napore da poboljša položaj nacionalnih manjina u raznim područjima, pa i u policiji, vojsci i sudstvu. U okviru MUP-a, broj pripadnika nacionalnih manjina čini 8,7% od ukupnog broja zaposlenih, što je gotovo dvostruko više nego u periodu 1993-1996. U Višoj policijskoj školi postoji kvota od 22% za pripadnike etničkih manjina od čega 19% moraju biti pripadnici albanske nacionalne manjine.⁵⁷

Zbog približavanja europskim standardima u zaštiti nacionalnih manjina Parlament Republike Makedonije usvojio je paket ustavnih amandmana, dok je nekoliko mjeseci prije toga potpisan Ohridski okvirni sporazum.⁵⁸ U Ohridskom sporazumu kojim je okončan makedonsko-albanski sukob, kao i u ustavnim promjenama, afirmiraju se elementi multietničke države: etnička zajednica kao osnova za izgradnju državne vlasti; pravedna zastupljenost etničkih zajednica u svim oblastima javnog života kao nova temeljna vrijednost ustavnog poretka Republike Makedonije; pravo na veto na etničkoj osnovi; konstituiranje na svim razinama institucija sistema na etničkoj osnovi; regrutiranje sastava policije, i na nacionalnoj i na lokalnoj razini na etničkoj osnovi.⁵⁹

Rumunjska prema podacima iz 2007. godine ima 22.276.056 stanovnika, od toga Rumunji čine 89.5%, Mađari 6.6%, Romi 2.5%, Ukrajinci 0.3%, Nijemci 0.3%, Rusi 0.2%, Turci 0.2% i ostali 0.4%.

U sklopu širih promjena koje su se dogodile 1989. godine, poboljšao se i položaj mađarske nacionalne manjine, čime je započela nova faza u odnosa među dvjema državama. Ustavom iz 1989. godine proširen je opseg odredbi o manjinama, konkretiziranih u posebnim člancima (učenje materinjeg jezika, pravo obrazovanja na materinjem jeziku). Godine 1992. donesen je i Zakon o izborima koji utvrđuje uvjete pod kojima organizacije pripadnika nacionalnih manjina imaju pravo na zastupljenost u parlamentu.

U okviru svoje manjinske politike, rumunjska je Vlada u travnju 1993. godine osnovala Savjet za nacionalne manjine (sastavljen od 14 predstavnika Vlade i 36 predstavnika manjina. U Zakonu o obrazovanju iz 1995. godine detaljno su utvrđeni načini i moduli obrazovanja za pripadnike nacionalnih manjina, koje je mađarska zajednica osporavala jer je smatrala da su zakonom umanjena neka njezina postojeća prava. Tim pitanjem bavila se i Parlamentarna skupština Vijeća Europe pri razmatranju rumunjskog zahtjeva za članstvom u toj organizaciji. Devedesetih godina i Mađarska je liberalizirala svoju politiku prema manjinama, što je otvorilo mogućnosti za

57

Bašić, G., Milićević, N., Murgel, J., Ortakovski, V., Tatalović, S., *Demokratija i nacionalne manjine*, Beograd, 2002., str. 223.

58

Ohridski okvirni sporazum potpisan je 13. 8. 2001. između Vlade, predsjednika Borisa Trajkovskog, te međunarodnih predstavnika. Ovaj sporazum trebao je prekinuti oružane sukobe koji su proizašli nakon terorističkih akcija radikalnih Albanaca u Makedoniji.

59

Bašić, G., Milićević, N., Murgel, J., Ortakovski, V., Tatalović, S., *Demokratija i nacionalne manjine*, Beograd, 2002., str. 224.

zaključenje bilateralnih sporazuma o uzajamnoj zaštiti nacionalnih manjina sa drugim državama.

Slovenija prema popisu stanovništva iz 2002. godine ima 1.964,063 stanovnika, od toga 83,06% Slovenaca, te 0,11% Talijana, 0,32% Mađara, 0,17% Roma, 0,31% Albanaca, 0,01% Austrijanaca, 0,01% Bugara, 1,10% Bošnjaka, 0,01% Čeha, 0,14% Crnogoraca, 1,81% Hrvata, 0,20% Makedonaca, 0,53% Muslimana, 0,03% Nijemaca, 0,01% Poljaka, 0,01% Rumunja, 0,02% Rusa, 0,01% Slovaka, 1,98% Srba, 0,01% Turaka, 0,02% Ukrajinaca, 0,08% ostalih, te 1,13% neopredijeljenih i brojkom 54 Grka, 28 Židova, 40 Rusina i 13 Vlaha.⁶⁰

Republika Slovenija je etnički pluralna država, iako manjinski status nije priznat većini tih manjinskih zajednica. Status etničke manjine priznat je Mađarima i Talijanima, budući ih slovensko zakonodavstvo smatra autohtonim stanovništvom, dok ostale etničke skupine, pogotovo one porijeklom iz bivše Jugoslavije, ne priznaje, tvrdeći da su oni uglavnom ekonomski imigranti u Sloveniju nakon Drugog svjetskog rata.

Položaj i prava mađarske i talijanske narodne zajednice predstavljaju mješavinu funkcionalne, personalne i kulturne autonomije. U članku 64. Ustava Republike Slovenije uređena su posebna prava Mađara i Talijana, kao jedinih priznatih manjina. Tako se navodi da njihovi pripadnici imaju pravo na slobodnu uporabu svojih nacionalnih simbola te na očuvanje svoga nacionalnog identiteta (mogu osnivati organizacije, vršiti gospodarske, kulturne i znanstveno-istraživačke djelatnosti, te djelatnosti na području javnoga informiranja, osnivati obrazovne ustanove na vlastitim jezicima, kao i sudjelovati u organima lokalne uprave, te biti zastupljeni u Državnom zboru).⁶¹ U članku 65. navodi se da se položaj i posebna prava romske zajednice trebaju urediti posebnim zakonom.⁶²

Dakle, u Ustavu Republike Slovenije izričito se spominju samo tri etničke zajednice: Talijani, Mađari i Romi. Pojam nacionalna manjina nije ušao u Ustav ponajprije stoga da se izbjegne njegova moguća negativna konotacija i shvaćanje. Pri donošenju Ustava početkom devedesetih, Slovenija je odlučila da će poštivati međunarodne standarde manjinske zaštite za pripadnike svake manjinske etničke zajednice, a iz povijesnih razloga i u skladu s Temeljnom poveljom odlučila je da će za talijansku i mađarsku manjinu, kao dvije ustavno određene autohtone nacionalne zajednice, kao i za romsku zajednicu uvesti i dodatnu zaštitu. Što se tiče drugih manjinski etničkih zajednica, Slovenija u svojoj etničkoj politici nastoji za svaku od njih oblikovati najprimjereniji koncept zaštite.

60

<http://www.stat.si/letopis> (30. 03. 2008.)

61

Članak 64. Ustava Republike Slovenije; dostupno na: <http://www.dzrs.si/index.php?id=150&docid=28&showdoc=1> (30. 03. 2008.)

62

Ibid., članak 65.

Na osnovi opisanog stanja na području zaštite talijanske i mađarske manjine u Sloveniji možemo zaključiti da je ona na visokoj razini. Zaštita prava romske zajednice također je na zadovoljavajućoj razini, ali ostaju otvorena pitanja i problemi za koje će u budućnosti biti potrebno naći odgovarajuće rješenje. U vezi sa pravnim položajem manjina koje nisu izričito spomenute u Ustavu (Albanci, Austrijanci, Bošnjaci, Crnogorci, Hrvati, Makedonci, Srbi) također postoje otvorena pitanja koja će se rješavati u budućnosti.

Slovenija je Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina potpisala 1. veljače 1995., ratificirala je 25. ožujka 1998., a na snagu je stupila 1. lipnja 1998. godine. U vezi s Okvirnom konvencijom Slovenija je dala izjavu da, budući da taj dokument ne definira pojam "nacionalna manjina", od svake države članice ovisi koje će manjine smatrati kao takve. U slučaju Republike Slovenije Okvirna konvencija se stoga odnosi samo na autohtonu talijansku i mađarsku nacionalnu manjinu.

Srbija prema posljednjem popisu stanovništva iz 2002. godine, bez Kosova i Metohije, ima 1 135 393 pripadnika nacionalnih manjina.⁶³ Najbrojnije nacionalne manjine su Albanci, Mađari i Bošnjaci. Pored spomenutih, u Srbiji žive i pripadnici drugih nacionalnih manjina: Aškalije, Egipćani, Bugari, Bunjevci, Česi, Hrvati, Židovi, Makedonci, Romi, Rumunji, Rusini, Slovaci, Slovenci, Turci, Ukrajinci, Vlasi. Najveći broj nacionalnih manjina živi u autonomnoj pokrajini Vojvodini. Srbija je ustavno uređena kao demokratska država svih građana kojima se jamči ravnopravnost i jednakost bez obzira na nacionalnu pripadnost, religiju ili jezik. U grupu posebnih prava koja se odnose na pripadnike nacionalnih manjina ubrajaju se: pravo na školovanje i informiranje na materinjem jeziku, pravo na isticanje nacionalnih simbola, pravo na upotrebu jezika pred državnim organima, pravo na osnivanje prosvjetnih, vjerskih i kulturnih udruženja, pravo na održavanje kontakata s matičnim državama, te pravo da razmjerno budu zastupljeni u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave.⁶⁴

Krajem 2002. usvojen je Savezni zakon o nacionalnim i etničkim manjinama u koji su ugrađeni međunarodni standardi poštovanja prava manjina. Prvi put je detaljno regulirana upotreba nacionalnih simbola, službena upotreba manjinskih jezika, zastupljenost manjina u politici, zaštita stečenih prava i mogućnost formiranja nacionalnih vijeća. Službena upotreba jezika i pisma nacionalnih manjina regulirana je republičkim Zakonom o službenoj upotrebi jezika, a u Vojvodini i Statutom Autonomne pokrajine. Postojeću praksu unaprjeđuje i savezni Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina koji obvezuje jedinice lokalne samouprave da u službenu upotrebu uvedu jezik i pismo nacionalne manjine

63

www.arhiva.srbija.sr.gov.yu (09. 11. 2007.)

64

Članak 10., 18., 19., 20., 21., 22., 44., 47., 48., 75.-81. Ustava Republike Srbije; dostupno na: http://www.g17plus.org.yu/download/dokumenti/Ustav_Srbije.pdf (30. 03. 2008.)

koja u ukupnom broju stanovništva općine dostiže 15%.⁶⁵ Pripadnici nacionalnih manjina mogu osnivati političke organizacije i udruženja.⁶⁶

Srbija je Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina potpisala 11. svibnja 2001., a na snagu je stupila 1. rujna 2001. godine. Za pravni položaj nacionalnih manjina u Republici Srbiji od najveće važnosti su upravo odredbe Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina i odredbe Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. Bitna karakteristika ovog Zakona odnosi se na priznavanje kolektivnih prava nacionalnih manjina, koja podrazumijevaju da pripadnici nacionalnih manjina sudjeluju u procesu odlučivanja ili pak odlučuju o pitanjima koja su vezana za njihovu kulturu, obrazovanje, informiranje, uporabu jezika i pisma u skladu sa zakonom.⁶⁷ Ovim zakonom zabranjuje se svaka diskriminacija na osnovu nacionalne, etničke, rasne ili jezične pripadnosti,⁶⁸ a njime su osigurane i mjere za osiguranje ravnopravnosti između pripadnika nacionalnih manjina i pripadnika većinske nacije.

Turska kao najmnogoljudnija država Jugoistočne Europe s 71.158.000 stanovnika, također je opterećena etničkim sukobima. U ukupnom broju stanovništva, Turci čine 80%, a preostalih 20% čine Kurdi, i to prema podacima iz 2007. godine.⁶⁹ Smatra se da osim ovih dviju etničkih grupa u Turskoj postoje i druge, i to dvanaest njih, međutim, podaci o etničkoj pripadnosti stanovništva se ne prikupljaju. Postojanje etničkih manjina nije priznato niti Ustavom Republike Turske iz 1982. godine, nego se u njemu proklamira da turski suverenitet u potpunosti počiva na turskoj naciji.⁷⁰ Ustav je restriktivan i po pitanju upotrebe jezika, te je u skladu s tim zabranjena upotreba bilo kojeg drugog jezika osim turskog u službenoj upotrebi. Potpuno logično se nameće zaključak da Turska nije niti potpisnica Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina.

65

Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina; dostupno na: http://www.hilfskomitee.de/download/ges_serb.pdf (30. 03. 2008.)

66

U AP Vojvodini sadržajem društvenog i političkog djelovanja u pogledu unaprjeđenja položaja nacionalnih manjina izdvajaju se Demokratski savez Hrvata u Vojvodini i dvije organizacije mađarske manjine: Demokratska zajednica vojvodanskih Mađara i Savez vojvodanskih Mađara. Politička organiziranost Bošnjaka u Srbiji svedena je na političke stanke koje djeluju na teritoriju Sandžaka, a najutjecajnije su Sandžačka demokratska partija i Stranka demokratske akcije, a osnovano je i Muslimansko nacionalno vijeće Sandžaka koje je okupljalo političke, kulturne i društvene organizacije Bošnjaka s namjerom da preuzme ulogu neformalne nacionalne skupštine.

67

Članak 12., Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina; dostupno na: http://www.hilfskomitee.de/download/ges_serb.pdf (30. 03. 2008.)

68

Ibid., Članak 3.

69

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html> (30. 03. 2008.)

70

Obradović, Žarko V., *Manjine na Balkanu*, Čigoja štampa, Beograd, 2002., str. 89.

Zaključak

Slijedom svega navedenoga, nameće se zaključak da je pitanje zaštite prava nacionalnih manjina na prostoru Jugoistočne Europe zauzelo važno mjesto u kreiranju politika gotovo svih država – bilo pod utjecajem domaćih snaga, bilo pod pritiskom izvana. U svakom slučaju, kako je pokazano, opće deklaracije o zabrani diskriminacije, jednakosti i pravima svakoga čovjeka bez razlika na bilo kojoj osnovi ugrađene su u temeljni dokument – ustav svake države, sa izuzetkom Turske. U ovakvim modelima, odredbe iz ustava, odnosno pojedini aspekti prava na jednakost (obrazovanje, upotreba jezika, pravo na političko predstavljanje, osnivanje interesnih skupina, udruženja...) regulirani su posebnim zakonima. Nadalje, veliki broj država ove regije teži uspostavi ili je već uspostavio dobrosusjedske odnose sa većinom ostalih država, a važna poveznica u tom procesu bile su nacionalne manjine. Upravo u tome cilju potpisivani su i brojni bilateralni sporazumi, koji čine treću kariku u ovakvom modelu zaštite nacionalnih manjina. I naposljetku, države koje se nalaze u Jugoistočnoj Europi mahom su potpisnice svih važnih međunarodnih dokumenata iz područja ljudskih prava i prava nacionalnih manjina – te u određenoj mjeri odredbe tih dokumenata i provode, te o tome nadležnim tijelima podnose periodična izvješća.

Ono po čemu se razlikuju države na jugoistoku Europe, jesu kriteriji po kojima se određuje pojam manjine – tako u nekim državama (poput Hrvatske) pojam manjina obuhvaća više od dvadeset takvih zajednica, dok se u drugima (poput Turske) pojam nacionalne/etničke manjine izbjegava u najvećoj mogućoj mjeri, bez obzira na evidentirano postojanje pripadnika naroda koji se razlikuju od onog većinskog.

Iako se može reći da se u velikom dijelu ovoga modela prava etničkih manjina nastoje obuhvatiti u što je moguće većoj mjeri, propituju se i neka druga rješenja svojstvena, prije svega, zapadno-europskim državama – model liberalne demokracije (model čisto građanskog društva, multikulturni model) – međutim, u uvjetima koji vladaju u državama na ovom prostoru u današnjem vremenu još se ne može govoriti o izglednoj mogućnosti primjene toga modela.

Literatura

- Andrassy, Juraj, Bakotić, Boris, Vukas, Budsilav, *Međunarodno pravo I*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
- Arlović, Mato (prir.), *Zbirka zakona Republike Hrvatske*, Narodne novine, Zagreb, 2003.
- Bašić, G., Milićević, N., Murgel, J., Ortakovski, V., Tatalović, S., *Demokratija i nacionalne manjine*, Beograd, 2002.

Blitz, B. K., War and Change, u: Blitz, Brad K. (ed.), *War and Change in the Balkans – Nationalism, Conflict and Cooperation*, Cambridge University Press, Cambridge/ New York, 2006.

Council of Europe Treaty Collection; dostupno na: <http://conventions.coe.int> (29. 03. 2008.)

Human Rights Overview/Albania; dostupno na: <http://hrw.org/english/docs/2003/12/31/albani7270.htm>

Kukić, S., Položaj nacionalnih i vjerskih manjina u Bosni i Hercegovini, *Politička misao*, vol. 37, br. 3/2000.

Kymlicka, Will, *Multikulturalno građanstvo – liberalna teorija manjinskih prava*, Centar za multikulturalnost, Novi Sad, 2002.

Miličević, N., Politička participacija nacionalnih manjina kao faktor sigurnosti u procesu globalizacije (s posebnim osvrtom na stanje u Bosni i Hercegovini), u: Tatalović, S. (ur.), *Etničke manjine i sigurnost u procesima globalizacije*, Politička kultura, Zagreb, 2007.

Obradović, Ž. V., *Manjine na Balkanu*, Čigoja štampa, Beograd, 2002.

Prvi izvještaj Republike Crne Gore o provođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, 2007.; dostupno na: <http://www.gom.cg.yu/files/1183469320.doc> (25. 03. 2008.)

Poulton, Hugh, *The Balkans – Minorities and States in Conflict*, Minority Rights Group, 1994.

Shashko, Philip, In Search of New Bulgaria's Identity, u: Blitz, Brad K., *War and change in the Balkans – Nationalism, Conflict and Cooperation*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

Statistički godišnik, Sofija, 1993.

Stjepanović-Zaharijevski, D., Etnička distanca, izolacionizam i ksenofobičnost kao faktori ugrožavanja sigurnosti i usporavanja europskih integracija, u: Tatalović, S. (ur.), *Etničke manjine i sigurnost u procesima globalizacije*, Politička kultura, Zagreb, 2007.

Tatalović, S., *Nacionalna i međunarodna sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2006.

Tatalović, S., *Nacionalne manjine u Hrvatskoj*, STINA, Split, 2005.

Tatalović, S., *Etnički sukobi i europska sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2003.

Tatalović, S., Jakešević, R., Euroatlantske integracije i zaštita manjinskih identiteta – hrvatsko iskustvo, u: Mitrović, Lj., Zaharijevski, D., Gavrilović, D. (ur.), *Identiteti i kultura mira u procesima globalizacije i regionalizacije Balkana*, Centar za sociološka istraživanja, Filozofski fakultet, Niš, 2007.

Tatalović, S., Etnički aspekti sigurnosti Jugoistoka Europe, *Politička misao*, vol. 35, broj 2/1998.

Tindemans, Leo (ur.), *Nedovršeni mir*, Hrvatski helsinški odbor, Zagreb, 1997.

The Southeast European Yearbook 1991., Hellenic Foundation for defence and Foreign Policy, Eliamep, Athena, 1992.

Topolović, D., *Balkanska Europa*, Zagreb, 2000.

- Ustav Republike Albanije; dostupno na: <http://www.parlament.al/eng/dokumenti.asp?id=1117&kujam=Constitution> (22. 03. 2008.)
- Ustav Republike Bugarske; dostupno na: <http://www.government.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0159&n=000007&g=> (25. 03. 2008.)
- Ustav Republike Crne Gore; dostupno na: <http://www.skupstina.cg.yu/files/downloads/Ustav%20CG.doc> (25. 03. 2008.)
- Ustav Republike Makedonije; dostupno na: http://www.mlrc.org.mk/ZAKONI/Ustav_na_RM.htm (29. 03. 2008.)
- Ustav Republike Slovenije; dostupno na: <http://www.dzrs.si/index.php?id=150&docid=28&showdoc=1> (30. 03. 2008.)
- Ustav Republike Srbije; dostupno na: http://www.g17plus.org.yu/download/dokumenti/Ustav_Srbije.pdf (30. 03. 2008.)
- Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina Republike Hrvatske, *Narodne novine*, broj 155/2002.
- Vukadinović, R., *Sigurnost na jugoistoku Europe*, Interland, Varaždin, 1999., str. 1-7.
- Wolff, S., *Ethnic Conflict, A Global Perspective*, Oxford University Press, Oxford UK, 2006.
- Zakon o manjinskim pravima i slobodama Republike Crne Gore; dostupno na: <http://www.gom.cg.yu/files/1149160345.doc> (25. 03. 2008.)
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Vladi Republike Hrvatske; dostupno na: <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/3189.htm> (24. 09. 2008.)
- Zakon za lokalnata samouprava; dostupno na: <http://pbosnia.kentlaw.edu/macedonia/mlrc/z0173.html> (29. 03. 2008.)
- Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina Republike Srbije; dostupno na: http://www.hilfskomitee.de/down/ges_serb.pdf (30. 03. 2008.)

Internetske stranice:

- http://www.instat.gov.al/repoba/Rezultate_linqe/Tabelat_Web/Kapitulli1/tab_1.1.xls (22. 03. 2008.)
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/al.html> (22. 03. 2008.)
- http://www.instat.gov.al/repoba/Core_Document_Anglisht (22. 03. 2008.)
- <http://hr.wikipedia.org/wiki/Makedonija> (29. 03. 2008.)
- <http://www.stat.si/letopis> (30. 03. 2008.)
- <http://www.arhiva.srbija.sr.gov.yu> (09. 11. 2007.)
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html> (30. 03. 2008.)
- http://www.mfa.gov.al/english/pdf_files/Initial%20CCPR%20report%20of%20the%20Republic%20of%20Albania.pdf (22. 03. 2008.)

Summary

Models and Mechanisms for the Protection of Ethnic Minorities in the South East Europe

The fact that the number of ethnic groups considerably surpasses the number of existing states, and that each ethnic community cannot possess its own state, points to the need of developing the system for international protection of minorities. The basic rights to which all humans are entitled, nowadays known under the general term of "human rights", which have undergone the evolution reaching the level of the basic international documents. In the contemporary world ethnic (national, linguistic, cultural, religious) minorities rights are considered to be the part of general human rights. Regardless this general consensus, the issue of recognizing the rights of minority representatives to specific protection, hasn't been equally regulated in different countries. Thus, one can speak about different models of protection of ethnic (national, linguistic, cultural, religious) minorities in particular countries.

Key words: ethnic minorities, national minorities, South East Europe, ethnic conflict, models of ethnic/national minorities protection